

ZORISLAV HORVAT

Zagrebačka 17
HR – 10340 Vrbovec

GOTIČKA CRKVA BLAŽENE DJEVICE MARIJE NA SMOLČEM VRHU – KASNIJA CRKVA PAVLINSKOG SAMOSTANA SVETICE

UDK 72.033.5(439.24:497.5)
Stručni rad

Nedaleko Ozlja u srednjem vijeku su sagrađene, jedna blizu druge, tri kapele, posvećene Blaženoj Djevici Mariji, Sv. Katarini i Sv. Margareti, pa je lokalitet prozvan Svetice. Najveću od njih – Blažene Djevice Marije – sagrađili su početkom 16. st. knezovi Frankopani, najvjerojatnije Kristofor (Krstó). Kasnije je – u 17. st. – kapela proširena i uz nju izgrađen pavlinski samostan.

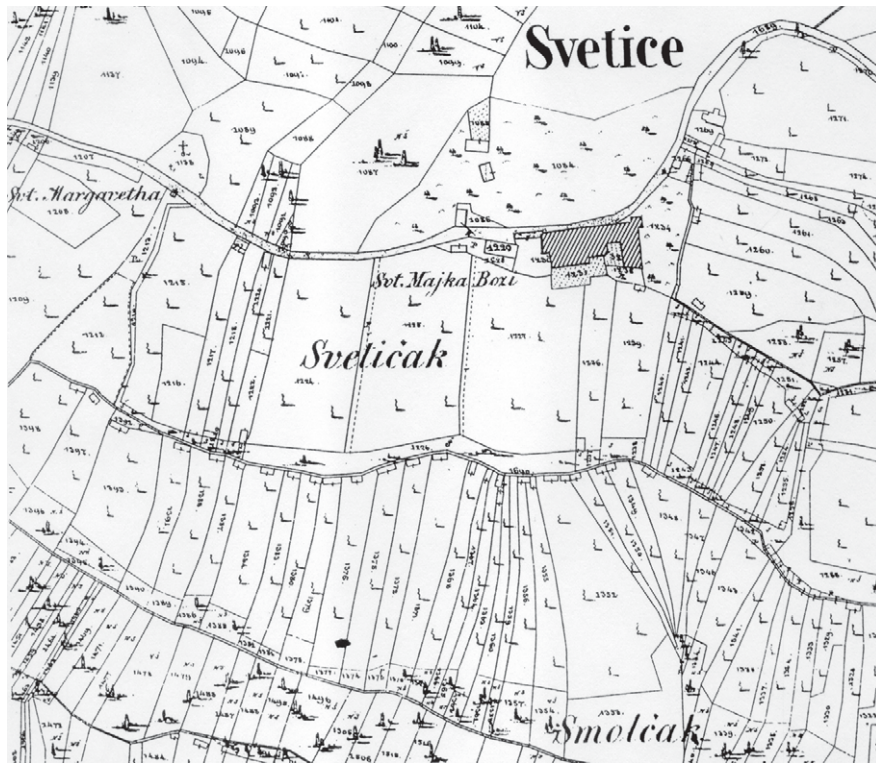
Ključne riječi: Hrvatska, gotika, Frankopani, paulini, Svetice.

Key words: Croatia, Gothic style, the Frangipani, Pauline Order, Svetice.

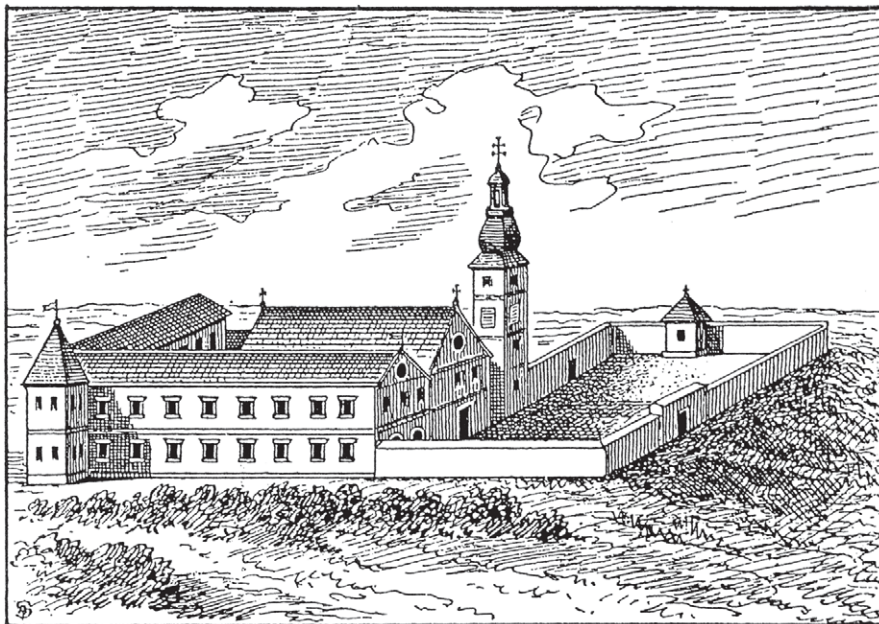
Krajem srednjeg vijeka na položaju Smolči vrh, istočno od Ozlja, sagrađene su tri kapele, od kojih je jedna bila veća – Blažene Djevice Marije, a ostale dvije manje – Sv. Katarine i Sv. Margarete. S obzirom na to da su sve tri kapele bile posvećene sveticama, Smolči je vrh nazvan Svecicama te je i kasnije osnovani pavlinski samostan poznat pod tim imenom. Od ta je tri sakralna objekta sačuvana samo kapela Blažene Djevice Marije i to tek djelomično, jer je tijekom 17. st. postala jezgrom novoosnovanog pavlinskog samostana. Dvije manje kapele porušene su iza 1714. god., navodno jer su bile u lošem stanju. Kapela Sv. Margarete nalazila se južno od samostana, kojih stotinjak metara uz cestu, nasuprot današnjem groblju (Sl. 1), u blizini poklonca Sv. Josipu. Treća kapela, Sv. Katarine, nalazila se južno od samostana, malo niže u vinogradima. R. Lopašić još 1895. god. piše (LOPAŠIĆ 1895: 196) da su se »još prije par godina vidjeli temelji sv. Katarine«. Danas se tek po karakterističnoj poziciji može naslutiti gdje se mogla nalaziti ova kapela.

Za ove dvije manje kapele ne znamo kako su izgledale, koja im je veličina bila, koliko su bile stare. Svakako su bile zidane kamenom, jer su zato i srušene: kamen je trebao za radove na samostanu i crkvi!

Veća kapela, Blažene Djevice Marije, postala je 1627. god. jezgrom pavlinskog samostana, a osnovao ga je biskup zagrebački P. Domitrović (LASZOWSKI 1929: 62). Samostan je dobio specifični izgled, očito prilagođen smještaju na uskom grebenu (Sl. 2). Stilski, samostan pripada kasnoj, konzervativnoj renesansi. Posebno je zanimljivo oblikovanje klaustara (Sl. 3), kojeg danas više nema. Autor bi se ovom prigodom pozabavio samo srednjovjekovnom fazom samostanske crkve, tj. kapelom Blažene Djevice Marije, koju su očito podigli Frankopani Ozaljski početkom 16. st.

Sl. 1/Fig. 1

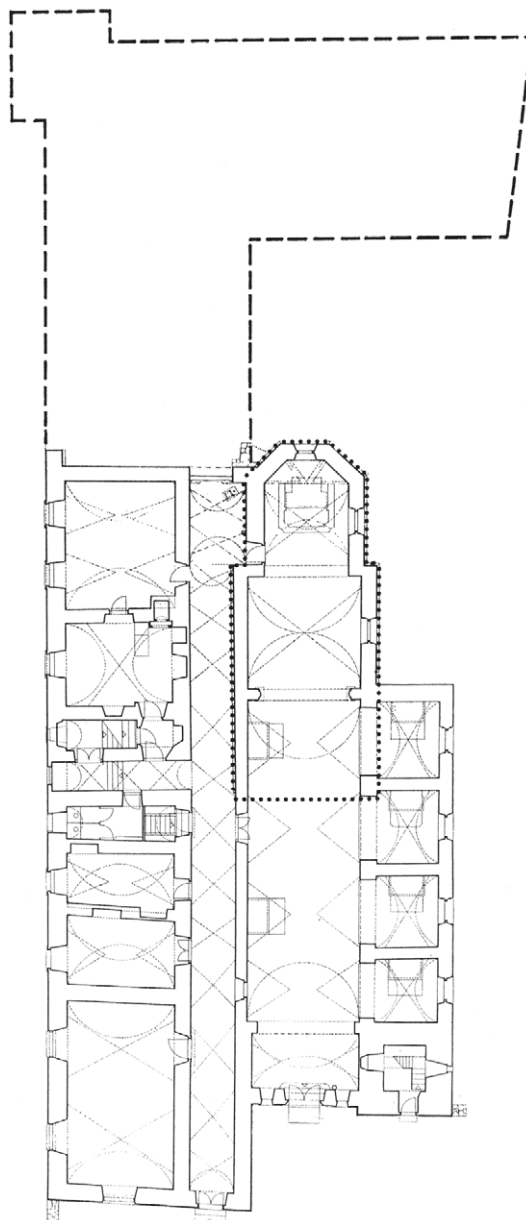

Sl. 2/Fig. 2

Možda nije na odmet pogledati neke podatke iz povijesti Ozlja tijekom 16. st.: Ozalj posjeduje Bernardin Frankopan sve do svoje smrti 1530. god. Bernardin je imao dosta djece, od kojih je najvažniji bio Krsto (Kristofor). Krsto je Frankopan izuzetan po svom značaju, djelovanju i događajima u kojima je sudjelovao. Zarana se stavio u službu (1505.) njemačko-rimskog cara Maksimilijana I. Habsburškog te je za njega ratovao protiv Venecije i Francuza po Furlaniji i Istri do 1511. god. Krsto je za nagradu dobio posjede Postojnu i Novigrad u Istri. U novom ratu s Venecijom, biva zarobljen i zatočen u venecijanskom zatvoru Torresella, iz kojeg je uspio pobjeći 1519. god. (MIJATOVIĆ 2003: 261). S njim je u zatvoru dragovoljno boravila i njegova supruga Apolonija Lang. Njih dvoje izdaju molitvenik na njemačkom jeziku, ukrašen drvorezima, među kojima se ističe onaj s njim i njegovom suprugom kako kleče te njegov grb i grb njegove supruge. Dugi boravak Krstin u venecijanskom zatvoru – preko pet godina, od 1514. do 1519. god. – bio je pun frustracija: on se bio ondje zavjetovao Gospi u Chioggi, što je pokušao kasnije ispuniti (LASZOWSKI 1929: 58). Neposredno nakon njegova bijega iz zatvora u Milanu, umrla je i njegova supruga Apolonija. Kasnije, sve do pogibije 1527. god., on obilazi ratišta i dvorove, aktivno sudjelujući u mnogim važnim povijesnim događajima. Krstin ga je otac Bernardin nadživio za tri god. – umro je 1530 god.,¹ a naslijedili su ga unuci Stjepan III. i Katarina, djeca Ferdinanda Frankopana. Kako su Stjepan i Katarina bili malodobni, za skrbnika im je odabran Juraj Gusić Turanjski. No Stjepan se ubrzo oslobodio svog skrbnika. Godine 1538., on se s P. Keglevićem dogovara o obrani od Turaka (LASZOWSKI 1929: 58). Katarina Frankopan, sestra Stjepanova, osnovala je 1541. god. omanji posjed, koji je trebao uzdržavati kapele na Smolčem vrhu te dva popa glagoljaša, koji bi se brinuli o kapelama (LOPAŠIĆ 1895: 197–298). Godine 1543. u Ozlju se vjenčala Katarina, sestra Stjepanova, s Nikolom IV. Zrinskim Sigetkim.² Godine 1544. Stjepan III. Frankopan sklapa s Nikolom IV. Zrinskim zajednicu dobara, nakon čega su Zrinski sve više prisutni u Ozlju (LASZOWSKI 1929: 58). Uskoro Zrinski sasvim preuzima Ozalj, što posvjedočuje natpis

1 KLAJČ 1901; rodoslovlje na kraju knjige.

2 U palasu Nikole IV. Zrinskog (»Žitnica«) postoji grafit, pisan glagoljicom: »OŽENI SE G(OSPODIN) ZRINSKI –(M)IKLUŠ GOSPU KATARINU – OD FRANKOPANOV« (FUČIĆ 1982: 274).

Sl. 3/Fig. 3

na »Žitnici« u Ozlju »NICO COM ZR 1556«. Nikola IV. uskoro pogiba pod Sigetom (1556.), a Ozalj nasljeđuju njegovi sinovi Juraj, Nikola i Kristofor. Stjepan Frankopan oporučno ostavlja svoja imanja i gradove svojim nećacima, sinovima svoje sestre i Nikole Zrinskoga, a ujedno određuje, da ga se sahrani u kapeli Blažene Djevice Marije na Smolčem vrhu (LOPAŠIĆ 1895: 296). On umire 1577. god. i biva sahranjen ondje pred glavnim oltarom (KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1863: 266). Nadgrobna ploča s njegova groba, jako izlizana od hodanja, danas se nalazi pred ulazom u crkvu, okružena betonskim pločnikom.³

S obzirom na eskalaciju turskih napada, prvo je bio napušten pavlinski samostan u Zlatu (1451.), pa zatim onaj u Kamenskom, da bi na kraju seljenje pavlina završilo 1627. god. uvođenjem u posjed kapele Blažene Djevice Marije na Smolčem vrhu, nazvan Svetice. Pavlini su uz kapelu Blažene Djevice sagradili samostan, produljili crkvu te su uz južnu stranu broda dodali četiri kapele i zvonik (Sl. 4). Sve je to bilo gotovo 1699. god., kad je potres učinio mnogo štete na crkvi i samostanu (CVITANOVIĆ 1977: 12–16; KRUIHEK 1993: 114). Crkva i samostan su nakon toga obnovljeni i uređeni pomoću darova okolnoga plemstva, sve do patenta Josipa II. 1786., kad su mnogi samostani raspušteni, pa i ovaj (KRUIHEK 1993: 220). Poslije toga, svetička je samostanska crkva postala župnom. Godine 1923. izgorjelo je krovšte istočnoga krila bivšeg samostana, koje više nikad nije obnovljeno, a danas niti zidova više nema (Sl. 5).

Sl. 4/Fig. 4

³ LOPAŠIĆ 1895: 196, napomena 1; HORVAT, A. 1975: 289.

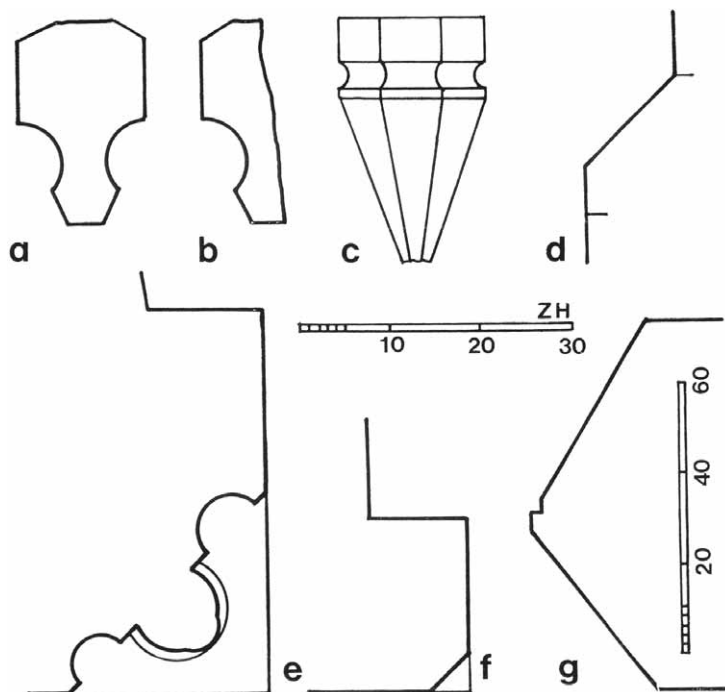

Sl. 5/Fig. 5

Restauratorski radovi na otkrivanju zidnih slika u svetištu pavlinske crkve u Sveticama⁴ otkrili su srednjovjekovnu jezgru barokizirane crkve: osim zidnih slika, nađeno je zazidano renesansno svetohranište, gotički prozori te kameni ulomci gotičkog sustava svođenja (dijelovi rebara svoda, dva zaglavna kamena te konzola, koja je nosila petu svoda; sl. 6 a–c). Jednostavne su to, ali kvalitetno klesane pojedinosti kasnogotičkog oblikovanja, koje se javlja tijekom duljeg vremena, tj. u drugoj polovini 15. do početka 16. st. U otkriveno zaglavno kamenje stjecalo se po četiri, odnosno šest rebara, što točno određuje tip svođenja svetišta: obični križni svod s dva svodna polja, od kojih je jedno završno, poligonalno. Otkrivanje zidnih slika pokazalo je da je jugoistočni dio ziđa svetišta srušen – očito u potresu 1699. god. Jedan je prozor – onaj sjeveroistočni – sačuvan u cijelosti: to je tipični, jednostavan gotički prozor, monofora. Drugom je prozoru sačuvana samo lijeva polovica, dok je ostalo barokna dopuna zida nakon potresa. U zazidu prozora nađeni su neki ulomci te se može pretpostaviti, da je u potresu stradao i gotički svod prvotne frankopanske kapele.

4 Tijekom 1992.–2005. god. vršeni su restauratorski radovi u unutrašnjosti svetišta; radove su izvodili akademski slikari Zlatan Kovač i Damir Facan, dok je stilsku anali-

zu učinila Marinka Mužar, tada pročelnica Konzervatorskog odjela u Karlovcu, Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.

Sl. 6/Fig. 6

Renesasno oblikovano svetohranište u sjevernom zidu svetišta većim je dijelom sačuvano i već obnovljeno pri restauratorskim radovima (Sl. 7). Otvor svetohraništa je pravokutan, veličine 37/46 cm: omjer otvora je prema tome 4:5. Iznad svetohraništa je strmi trokutasti timpanon s urezanim godinom 1541., a dolje je vijenac, jednostavne profilacije. Jedini ukras su male rozetice, lijevo i desno od otvora svetohraništa.

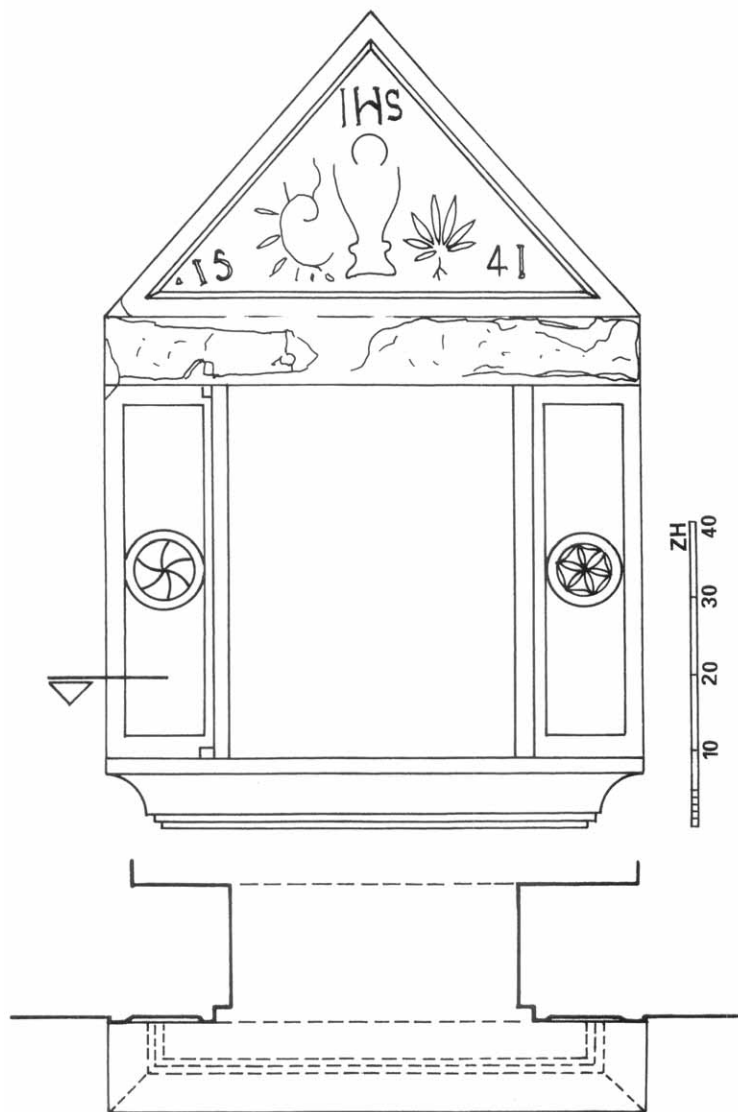
U sjevernom zidu svetišta nalazi se kasnogotički dovratnik, kojim se nekada ulazilo u sakristiju(?), a danas u hodnik samostana. Oblici dovratnika su jednostavni – samo skošenje ruba, dok je nadvoj polukružan, bez skošenja (Sl. 6 f).

Pregradnja prostora kasnogotičke kapele Blažene Djevice Marije u redovničku crkvu prilagodila je zatečene prostore redovničkim potrebama. Gotički je trijumfalni luk negiran te izveden novi, u brodu, čime se dobilo veće svetište, potrebno redovnicima (Sl. 3). Stari je trijumfalni luk vjerojatno bio užji, šiljat te profiliran skošenjem rubova, što je inače najčešće na jednostavnim sakralnim objektima. Prvotni je brod produljen prema zapadu za više nego dvostruko i to u dva navrata.

Izvana, na crkvi je sačuvan gotički sokl, koji teče uokrug poligonalna svetišta, koje izgleda nije bilo poduprto kontraforima (Sl. 6 d), osim u sredini južnoga zida svetišta. Sokl nalazimo i na dijelu južnoga zida broda, sve do južnih kapela te na sjevernoj strani, u hodniku samostanskog krila, po čemu se može točno zaključiti o duljini prvotnoga gotičkog broda, odnosno kapele.

Na jedinom slobodnom uglu broda – onom jugoistočnom – vidljivi su fino izvedeni klesanci gotičkog obilježja. Na jednom klesancu, blizu tla, uočen je i jedan kasnogotički klesarski znak (Sl. 8 c).

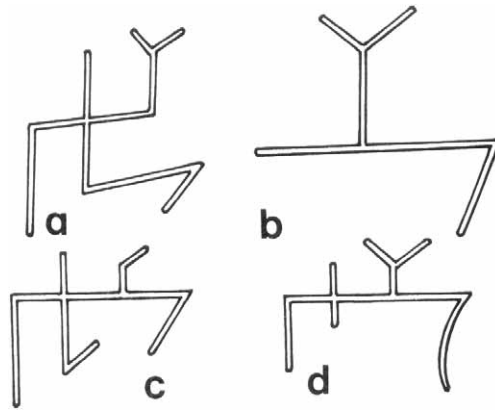
Portal na zapadnom pročelju pavlinske crkve u Sveticama (Sl. 9) očito je preuzet sa zapadnoga pročelja prvotne, kasnogotičke kapele prigodom njezina produljenja. Nadvoj portala je polukružan, a profilacija kasnogotička (Sl. 6 e), s torusom između dvije užljebine. Sam je torus izveden kao

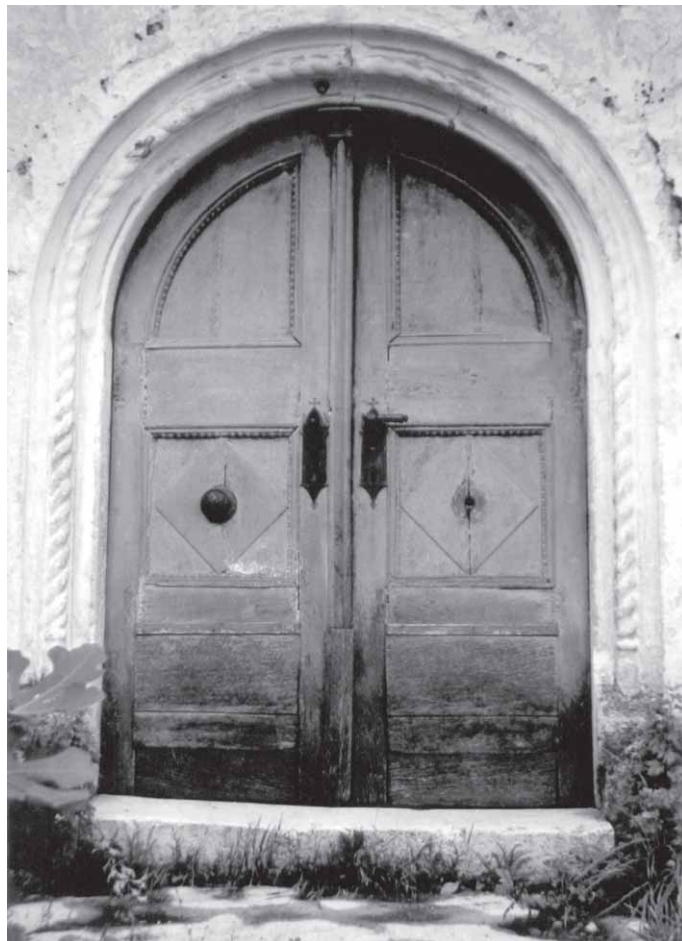
Sl. 7/Fig. 7

tordirano uže, s konveksnim elementima i s malom bazom pri dnu. Svijetla širina portala je 165 cm, što istodobno govori, da su od samoga početka bila predviđena dvoja vratna krila, odnosno pojačani promet ljudi. Na lijevoj špaleti okvira, oko sredine, nalaze se dva klesarska znaka (Sl. 8 a,b).

S podacima kojima raspolazemo, nije teško opisati pretpostavljenu prvotnu kapelu: bila je to jednostavna građevina, veličine obične ladanjske župne crkve kasne gotike u nas. Poligonalno je svetište imalo dva svodna polja, pravokutno uz trijumfalni luk i poligonalno u završetku svetišta (Sl. 10). Križni svod s rebrima nosile su jednostavne, geometrijski oblikovane konzole. Prozori su mali, gotički zašiljeni. Pravokutni je brod morao imati ravan strop, tj. vjerojatno oslikani tabulat, a oslikano je i svetište, sudeći po upravo otkrivenim zidnim slikama. Kakvi su bili prozori broda, zasad je nemoguće reći, no vjerojatno nisu bili mnogo drukčiji od onih u svetištu. Svetište i brod povezivao

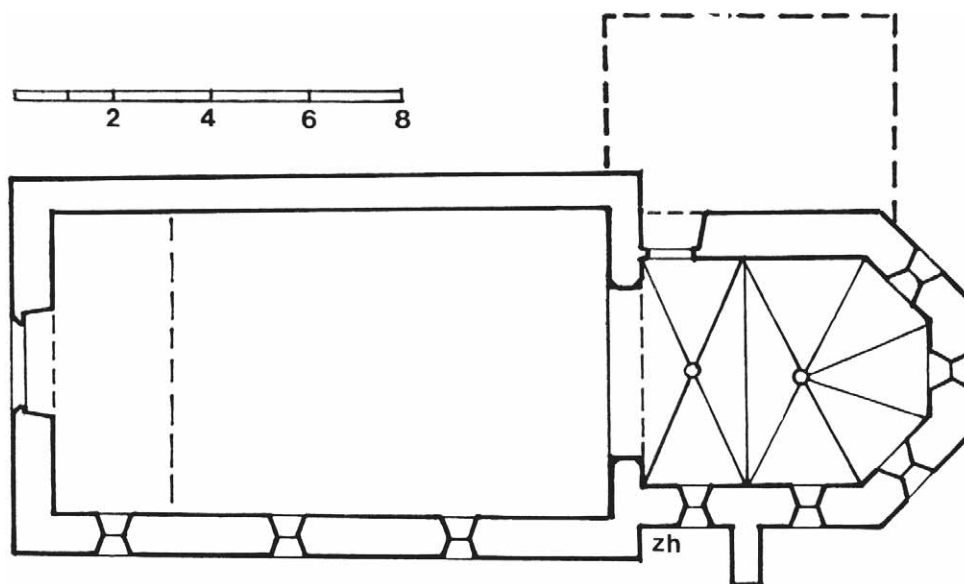

Sl. 8/Fig. 8

Sl. 9/Fig. 9

Sl.10 /Fig. 10

je trijumfalni luk, najvjerojatnije šiljast. Na zapadnom se pročelju nalazio dosta široki portal, polukružnog nadvoja, a iza njega empora. O zvoniku zasad ne možemo ništa reći: nad zabatom na zapadnom pročelju nekada je mogao biti tek drveni »jahač« ili čak zvonik na preslicu. Općenito, pred nama je relativno jednostavni sakralni objekt, kasogotičkog oblikovanja, s natruhama renesanse (portal, dovratnik u svetištu). Renesansno svetohranište pripada kasnijoj intervenciji, a godina 1541. vjerojatno određuje njegovu ugradnju, a ne i gradnju crkve: navedena godina može odgovarati dolasku svećenika-glagoljaša u Svetice.

Bez obzira na jednostavnost klesanih pojedinosti, one su kvalitetno rađene. Činjenica da na završetku svetišta nema kontrafora govori o pojednostavljenju i ubrzanju gradnje, no njihov nedostatak može biti da je bio i razlogom rušenja svetišta u potresu. Izbor jednostavnoga, dosta suhoparnoga kasnogotičkog oblikovanja govori o konzervativnosti naručitelja, ali i jeftinoći i brzini rada na gradnju i klesanju te o osrednjosti majstora. Doba nastanka ove kapele moguće je pretpostaviti s početkom 16. st. Grb kneza Kristorofa Frankopana, sina Bernardinova, nađen u zazidu prozora, mnogo govori o prvotnoj kapeli Blažene Djevice Marije. Budući da je Krsto umro 1526. god., a njegova žena Apolonija Lang i ranije – 1520. god., sva je vjerojatnost da je kapela podignuta još za njegovoga života, čemu se ne protive kasnogotičke arhitektonske pojedinosti. Molitvenik iz 1518. god. s likom Kristofora i njegove žene Apolonije možda je povezan s gradnjom kapele, odnosno njegovoj brizi za svoju dušu i dušu njegove žene: vjerojatno su oboje ondje trebali biti sahranjeni, čim je jasnija želja Stjepana III Frankopana da i on bude ondje sahranjen.

Pavlini samostan Blažene Djevice Marije u Sveticama, iako mu je jezgra kasnogotička kapela knezova Frankopana, već izmiče razdoblju koje razmatramo. Pogled na samostanski tlocrt osvjeđuje nas o specifičnoj gradnji ovog samostana i svoj dovitljivosti kasnorenesansnih graditelja. Spomenimo samo da je samostan građen »u ključ«, čime se formira jedan specifičan klaustar, otvoren prema jugu.

Sama je prvotna kapela bila prilične veličine, a sačuvana je u svom osnovnom tlocrtu, donekle i zidu. Nije to bila bogata kasnogotička arhitektura, tipična za doba oko 1500. god., već vrlo jed-

nostavnih, suhих oblika naše ladanjske arhitekture tog doba. Novi duh u arhitekturi nazire se tek u nekim pojedinostima te u činjenici da se početkom 16. st. javlja stanoviti kasnogotički klasicizam, što je ovdje kombinirano s redukcijom oblika.

POPIS SLIKA
FIGURE CAPTIONS

Slika 1 – Svetice, katastarska karta iz 1865. god. u Hrvatskom državnom arhivu, Fond državne uprave, K.O. Svetice, list 2.

Figure 1 – Svetice, the 1865 cadastral map (Croatian State Archives, *Fond državne uprave, K.O. Svetice, list 2*).

Slika 2 – Veduta Svetica iz doba oko 1730. god.; bakrorez u svetičkoj crkvi (Iz knjige E. Laszowskog, 1902: 162).

Figure 2 – View of Svetice, c. 1730; engraving from the Svetice church (From the book by E. Laszowski, 1902: 162).

Slika 3 – Svetice, tlocrt današnjeg stanja pavlinskog samostana i crkve Blažene Djevice Marije: u tlocrt su ucrtani obrisi prvotne kapele BDM te vjerojatni položaj dijela samostana, koji je izgorio 1923. god. (Tlocrt crtao D. Stepinac, dopuna Z. Horvat).

Figure 3 – Svetice, ground plan of the actual state of the Pauline monastery and the Church of the Blessed Virgin Mary: in the ground plan the outlines of the original chapel of the Blessed Virgin Mary was added, and the supposed position of the part of the monastery, burned down in 1923 (ground plan drawn by D. Stepinac, additions by Z. Horvat).

Slika 4 – Svetice, pogled na istočnu stranu svetišta crkve i pavlinskog samostana: desno je vidljiv porušeni dio samostana (Snimio N. Vranić 1996. god., Fototeka kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu).

Figure 4 – Svetice, view of the eastern side of the church sanctuary and the Pauline monastery: on the right side the demolished part of the monastery is visible (photograph by N. Vranić, 1996, Photograph collection of the Dept. of Cultural Heritage of the Ministry of Culture in Zagreb).

Slika 5 – Svetice, unutrašnjost crkve, pogled prema svetištu – desno su na brod priključene kapele (snimio N. Vranić 1996. god., Fototeka kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu).

Figure 5 – Svetice, interior of the church, view towards the sanctuary – on the right side chapels were attached to the nave (photograph by N. Vranić 1996, Photograph collection of the Dept. of Cultural Heritage of the Ministry of Culture in Zagreb).

Slika 6 – Svetice, pavlinski samostan i crkva Blažene Djevice Marije, profilacije nekih pojedinosti (a,b – rebro i polurebro svoda svetišta; c – konzola koja je nosila rebra svoda u svetištu; d – sokli; e – zapadni portal; f – dovratnik u svetištu; g – zazidani prozor u svetištu (mjerilo ovog prozora dvostruko je manje od mjerila ostalih pojedinosti; – crtao Z. Horvat).

Figure 6 – Svetice, Pauline Monastery and the church of the Blessed Virgin Mary; profiles of several details (a,b – rib and half rib from the sanctuary vault; c – console which bore the ribs of the sanctuary vault; d – base; e – western porch; f – door frame in the sanctuary; g – walled up window in the sanctuary (its scale is twice smaller from scales of other details – drawn by Z. Horvat).

Slika 7 – Svetice, pavlinska crkva Blažene Djevice Marije, novootkriveno renesansno svetojhranište (crtao Z. Horvat).

Figure 7 – Svetice, the Pauline Church of the Blessed Virgin Mary, the recently discovered Renaissance custody (drawn by Z. Horvat).

Slika 8 – Svetice, pavlinska crkva Blažene Djevice Marije, klesarski znakovi (a,b – zapadni portal, lijeva strana; c – jugoistočni ugao broda; d – sjeveroistočni prozor svetišta, lijeva špaleta, izvana; crtao Z. Horvat).

Figure 8 – Svetice, the Pauline Church of the Blessed Virgin Mary, stone masons' marks (a,b – western porch, left side; c – south-eastern corner of the nave; d – north-eastern window of the sanctuary, left sill, exterior; drawn by Z. Horvat).

Slika 9 – Svetice, pavlinska crkva Blažene Djevice Marije, zapadni portal (snimio N. Vranić, 1964. god., Fototeka kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu).

Figure 9 – Svetice, the Pauline Church of the Blessed Virgin Mary, western porch (photograph by N. Vranić 1964, Photograph collection of the Dept. of Cultural Heritage of the Ministry of Culture in Zagreb).

Slika 10 – Svetice, rekonstrukcija tlocrta kapele Blažene Djevice Marije s početka 16. st. (rekonstrukcija Z. Horvat).

Figure 10 – Svetice, reconstruction of the ground plan of the chapel of the Blessed Virgin Mary from the early 16th c. (reconstructed by Z. Horvat).

UPORABLJENA LITERATURA

CVITANOVIĆ, Đ. 1977 – Svetice, nekad i danas. »Svetice«, jubilarno izdanje. *Kaj* (Zagreb), 8–10/1977: 3–32.

FUČIĆ, B. – *Glagoljski natpisi*. Zagreb, 1982.

HORVAT, A. – *Između gotike i baroka*. Zagreb, 1975.

KLAJIĆ, V. 1901 – *Krčki knezovi Frankopani*. Zagreb, 1901.

KRUHEK, M. – *Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja*. Karlovac, 1993.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1863 – *Acta croatica*, I. dio. Zagreb, 1863.

LOPAŠIĆ, R. 1895 – *Oko Kupe i Korane*. Zagreb, 1895.

MESIĆ, M. 1870 – Krsto Frankopan u tuđini. *Rad JAZU*, 13/1870: 17–79.

MIJATOVIĆ, A. 2003 – Neki poznatiji Senjani – uznici. *SenjZb*, 30/2003: 259–272.

MUŽAR, M. 2007 – Novootkrivene freske u kapeli sv. Antuna pustinjaka u Zadobarju. *Peristil*, 50/2007: 237–248.

SUMMARY

GOTHIC CHURCH OF THE BLESSED VIRGIN MARY ON SMOLČI VRH – LATER THE CHAPEL OF A PAULINE MONASTERY

In the Middle Ages, not far from Ozalj, a chapel was built consecrated to St. Catherine, St. Margaret and the Blessed Virgin Mary. The district was called Svetice (Female Saints). The largest was the chapel of the Virgin Mary built by the Frankopan family, most likely mainly by Krsto (Christopher) Frankopan at the beginning of the sixteenth century. Later, after 1627, the chapel was widened and beside it was built a Pauline monastery which shows the late Renaissance style. In

1786 the Pauline chapel was abolished, together with many others, by Emperor Joseph II, and the church became the parish church.

Recently, during repair work on the church, some Gothic details were found: before the Paulines there had been, a little to the side, a simple Gothic church. Taking into account when it was built – the beginning of the sixteenth century – the Renaissance influence can already be felt, on the tabernacle, built after 1541. On the west is a door brought from the Gothic entrance wall when the aisle was lengthened. The first chapel was painted all over and a painting of the coat of arms of Kristofor Frankopan was found, the probable builder of the church after his time in the Venice prison between 1514–1519.

Rukopis primljen 27. VI. 2009.
Rukopis prihvaćen: 12.VII.2009.